

INLEDNING

Med början hos Mose och alla profeterna förklarade Jesus för dem vad som står om honom överallt i skrifterna.¹

Bibeln, sade John Henry Newman, kan inte kartläggas.

”...den måste, trots alla våra ansträngningar och ända till Kyrkans slut, förbli ett outforskat och obesekrat land, med höjder och dalar, skogar och strömmar till höger och vänster om vår stig och runt omkring oss, fullt av dolda under och märkliga skatter.”

Det kan göra oss gott att höra detta. Bibeln är ett land – ett obesekrat land, som ännu rymmer under och skatter. Det betyder att vi inte vet allt redan, vi har inte tagit måtten på allt som finns där.

Vi har redan en lång historia med Bibeln bakom oss, av kamp och konflikter, men också av glädje, försoning och återförening. Framtiden kommer sannolikt att vara av samma slag. Skriften är på intet vis ”avklarad.”

Under de senaste decennierna har Skriftens utmaning tagit en ny form som kan verka oväntad, trots att den har tydliga rötter i det förra sekelskiftet och 1900-talets första hälft. Vi har ställts inför två ytterligheter som man kan förmoda upplevs som lika fränstötande av det största antalet tänkande kristna.

Å ena sidan finner man kristna ledare som gör en dygd av att öppet förneka Bibelns inspirerade karaktär och låter förstå att det på sin höjd är en fin gammal text att plocka i, å andra sidan finner man övertygade ideologer som betraktar Bibeln som Guds avgörande och slutgiltiga ord angående praktiskt taget allt i världen – inte bara etik och religion och livet efter döden, utan även historia och geologi.

Enligt Nicolas Berdiaeff skall man

”inte återvända till det som är alltför timligt och förgängligt i det förflutna, men man kan återvända till det som är evigt i det förflutna.”

Den som är progressiv kan och bör vara öppen för det förflutna eftersom det han söker finns där lika väl som i framtiden. Om det inte gör det, riskerar han

¹ Luk 24:27

att bli ett instrument för det som är ”timligt och förgängligt” i en bestämd tid och därför utan verklig framtid.

Vad beträffar Skriften har vi kanske slutit en mycket vid cirkel och återvänt dit där Augustinus och de gamla fäderna en gång befann sig. De läste Ciceron och Platon, de studerade manikeismens och nyplatonismens stilrena och upphöjda skrifter och hade mestadels, före sin omvändelse, föga mer än förakt till övers för Gamla testamentets jordnära berättelser. Nya testamentet lockade mera.

Likaväl var det under åtminstone femtio år oerhört många som följde Markios när han med avsmak sköt åt sidan allt som bar spår av det jordiska (och historiska, det vill säga judiska) och sammanställde en tunn volym som han presenterade som evangeliet. Den rymde Jesu mest andliga uttalanden och bitar av Paulusbreven, och uteslöt mycket av det vi idag kallar Nya testamentet.

Reaktionen lät inte vänta på sig, och det är till stor del hans förtjänst att vi har en kanonisk lista på böcker som ingår i Nya testamentet, upprättad för att rädda undan det hotande förändlandet och för att förekomma vidare förvirring.

Mer än ett årtusende senare, när renässansen bröt ut i full blom, vände sig denna bort från den tidsålder som hade fött den, medeltiden. Vad som räknades var det som hade varit före – antiken – och det som kom efter – antikens ”återfödelse” (re-naissance).

Med hela medeltidens enorma arv att leva av (en fullkomligt annorlunda människosyn än den som hade funnits under antiken, ett annorlunda förhållande mellan andligt och världsligt, sofistikerade lagar och filosofier) gjorde man ”återupptäckten” av det som vi idag tar för givet: individualism, förnuftsdominans, en rationell världsbild.

Kyrkan var inte utvecklingsfientlig, men i det subtila och absolut avgörande skifte som skedde när man gick över från medeltidens allegorisk-mystiska gudstillvändhet till den fulla renässansens pragmatiska världs- och människotillvändhet hamnade Bibeln snett.

Det uppstod tal på två nivåer – nivåskillnaden gör att man inte kan tala om en riktig dialog. Bibeln behandlades av många som en bok som inte var exakt i sina uppgifter – givetvis enligt de nyetablerade vetenskapliga kriterierna; kyrkan svarade, ofta ganska kärvt, att det var en andlig bok som krävde andlig

tolkning, följande sina medeltida kriterier som inte längre accepterades och snart inte längre var begripliga.

De upplystas reaktion blev hånfull eller bekymrad, beroende på grundinställningen till tron. I bästa fall pekade man ut att kyrkan inte följde Kristi exempel, men somliga förkastade helt enkelt kristendomen och religionen i allmänhet som en illusion. Den nya tiden hade fötts.

I konflikten med en vetenskap som talade ett språk där det obevisbara måste bevisas och det osynliga vägas och mätas befann sig kyrkan i ett ohjälpligt underläge. Den starka tonen från medeltiden, där Gud och djävulen fanns i orden och i gesterna och den hinsides verkligheten var nästan lika påtaglig som trä och sten, klingade långsamt ut. Ännu Voltaire och 1700-talets deister återgav ett vagt eko av den, men det var som suset i trädtopparna, knappast mer.

Under tiden kom västerlandet under det stora kolonialäventyret i kontakt med andra religioner som hade andra vördnadsbjudande och djuplodande skrifter av hög ålder. Det var Indiens och buddismens vishet som oroade och lockade, liksom idag islam med sin heliga bok och sina förmodat orubbliga lagar som reglerar livets minsta detaljer och av somliga anses kunna ersätta alla grundlagar och rättskoder. Det gamla kristna samhället upprätthöll länge en ståtlig fasad, men tvivlet förtärde det inifrån. Andra hade heliga böcker; somliga verkade desto mera heliga därför att de var så upphöjt andliga – inga småstammar i västra Asien slogs om getter och betesmarker i dem; det berättades inga historier om kungars rivalitet och äktenskapsbrott. Röster utan namn talade om tidlös skönhet i en andlig sfär som få kunde nå, om salighet bortom allt förstånd.

Den markionitiska frestelsen visade sig då på nytt bland trängda kristna. Man blev världsfrånvärd på ett vis medeltiden aldrig hade varit och fick ett osäkert förhållande till sin kroppslighet; man blev andlig. Samtidigt utvecklades en större intellektuell finess och större känslighet för det individuella lidandet. Detta skulle senare, efter världskrigens orgier i blod och bestialitet, kristalliseras i de universella mänskliga rättigheterna. Många kristna har idag lika svårt för stycken av Gamla testamentet som de gamla sofistikerade romarna och grekerna hade.

Vår intellektuella kultur har lärt oss att läsa texter horisontalt, ta dem på orden, läsa dem som bokstavliga beskrivningar eller i avsikt att använda dem. Vi läser dem som text och inte som tilltal. Om varje ord i Skriften taget för sig

bokstavligen är Guds ord uppstår emellertid fruktansvärda slitningar, och det har gett upphov till patetiska sammandrabbningar av dem som är ”för” eller ”emot” någon bestämd tanke och kommer till debattfältet beväpnade med lösryckta bibeltexter och gudsord, till nyhedningarnas stora förtjusning. På vår långa väg bort från medeltiden har vi förlorat förmågan att se helheten.

Idag kan man börja avskriva kampen mellan tro och vetenskap som i grunden helt onödig, en felaktig konstruktion. Men den har ägt rum och den har varit fruktansvärd. När vetenskapen triumferade föddes på ett ganska naturligt vis de två tolkningsformer som vi har beskrivit: en kapitulation inför vetenskapens normer och kriterier med vidhängande förändligande och uttunnande av det kristna budskapet, samt ett trotsigt motstånd mot allt som går emot det bibliska budskapet, andligt och bokstavligt men oundvikligen, i långa loppet, främst bokstavligt.

Båda dessa är barn av sin tid, barn av vetenskapsideologin. Bibeln har aldrig tidigare i historien behandlats som en historiebok mot bättre vetande. Det är den vetenskapliga enögdheten som har smittat av sig. Och själva tanken att Bibeln inte skulle vara till fullo inspirerad av Gud och rymma Guds ord till oss är så rakt igenom främmande för den gamla tidens kristna att den inte ens skulle ha fallit dem in.

Det finns och alltid har funnits ett annat sätt att möta Skriften och träda in i relation med den. Det rör sig om mycket mera än en metod. Eftersom kristendomen samlar sig omkring det skedda – ett löfte, en befrielse, ett historiskt liv, en korsfästelse och en uppståndelse – är Bibeln förankrad i historien, vilket gör den enastående, ett fantastiskt dokument med ett sammanhang som sträcker sig över flera tusen år. Men för den som tror är den framför allt berättelsen om en relation.

För att rätt förstå Skriften skall vi läsa den med innerlighet, komma till den som till ett möte, ta emot den som en person som talar till oss. Därigenom byter vi nivå – utan att ta avstånd från den vetenskapliga textkritiken går vi över till en annan skala. Man läser inte en dikt på samma vis som en bruksanvisning, och en roman väcker helt andra känslor och förväntningar än en fackbok.

Skriften skall läsas som ett brev från den man älskar, fullt av tolkningsmöjligheter och underbara anspelningar, fullt av det förflutnas

minnen och det kommandes löften.² Att anlägga allegoriska tolkningar och söka hemligheter mellan raderna på en fackbok är bara löjligt, men ingen som någonsin har fått ett brev från sin käraste kan förneka att man nästan spontant lockas till att läsa in allt som man vet (eller hoppas) i även de kortaste rader, den snabbaste fras, och att verkligheten är till och med bättre.

Detta hjälper oss att återfå känslan av Skriftens helhet.³ Det är en hisnande upplevelse att inse att det finns en sådan enhet i en skrift som sträcker sig från Abrahams urtid till romarrikets höjdpunkt och vidare in i kyrkan och vår historia, att ”djup ropar till djup” över väldiga tidsvidder.

Den som med öppet sinne närmar sig Skriften och ser Psaltaren 22, den lidande tjänarens sång i Jesaja 53 och Jesu passion kan inte annat än häpna över överensstämmelsen mellan dessa i tid vitt åtskilda skrifter och en händelse som faktiskt skedde. Detta är emellertid bara ytan på Skriftens enhetlighet. Det finns ett djupare sammanhang som talar om människan, hennes frälsning och Guds gåva, och detta uppvisar en fullkomlig konsekvens, ett slags ”himmelsk logik” som vi bara långsamt kan förstå.

Att läsa Bibeln så är att läsa den såsom kristna under tvåtusen år har förstått den, i ljuset av en tradition vars fasta element är just Skriften själv. Skriften är ju inte motsatt eller fristående från traditionen, den är själv tradition och vi deltar i den. Genom Apostlagärningarna och de apostoliska breven mynnar Skriften ut i kyrkan, Guds skrivna ord blir till Andens förkunnelse genom oss. Skriften styr traditionen och traditionen belyser Skriften.

Om Bibeln är ett ”utforskat och obesekrat land, med höjder och dalar, skogar och strömmar till höger och vänster om vår stig”, är det bara vanligt sunt förnuft att titta på våra föregångares kartor och vägbeskrivningar innan vi ger oss in i det, och respektera dem när vi är där.

Men Skriften är också en levande utmaning att förvandla oss själva och den värld vi lever i. Evangeliet har befruktat vår västerländska kultur och gett upphov till en mängd ädla tankar och visioner som till det yttre är fristående från kyrka och kristendom. Vi har tendens att låta dessa ersätta det evangeliska budskap som de så liknar. Istället för att förkunna tio Guds bud och saligprisningarna hänvisar vi till deklARATIONEN för mänskliga rättigheter och det demokratiska systemet.

² Durwell

³ Bouyer

Redan nu ser vi emellertid tecken på att dessa högstående begrepp kräver en djup och rik religiös mylla för att inte vissna och förlora all mening. De liknar till förväxling vissa aspekter av det goda budskapet, med den fördelen att de kan förkunnas utan hänvisning till tro eller samfundstillhörighet.

Om kristna låter sig förledas av detta måste de avstå från att erbjuda ett verkligt och utmanande alternativ till dagens samhälle, ett som inte kan urholkas eller manipuleras av tidens politiska eller ekonomiska krafter.⁴ Genom sin radikalt annorlunda infallsvinkel och sin tonvikt på gemenskap och förvandling, kan kyrkan störa och stimulera samhället den befinner sig i – och detta därför att den finner sin inspiration utanför samhället, i det levda ordet.

Grundtemat är enkelt: ordet kan inte förstås om det inte levs.⁵ Man kan inte förstå vad ett bud verkligen betyder förrän man lyder det. Det är då, men först då som man kan upptäcka landets ”dolda under och märkliga skatter.”

Mötet med Skriften är ett förvandlande möte, ett möte som kräver ”det slags öppenhet och försvarslöshet som kommer sig av att alla murar har fallit.” Det kräver, om man vill uttrycka det på ett något tillspetsat vis, individens död och personens födelse, ”en ny skapelse” som börjar i människans hjärta och sprider sig ut och omfattar hela världen. Det kommer en varning med detta: att läsa och tolka ordet olevt är en fara för en själv och för kyrkan. Det ger en falsk och platt bild av Guds rike.

För en modern läsare finns det alltså en möjlighet att lösa konflikten mellan vårt vetenskapliga sinne och Skriften genom att skifta nivå, läsa Bibeln på flera nivåer samtidigt, precis som vi faktiskt hela tiden gör i samtal och relationer med andra människor.

Texten består ju av ord och ord är någonting som aldrig riktigt kan ringas in och som alltid talas av någon. De skiftar efter tiden och förståelsen och är fulla av meningsfull tystnad. Den som ”båda testamentena betraktar”, Jesus, inte har skrivit någon bok. Han talar genom oss, men kanske ännu mer genom sin stora tystnad.⁶

Denna tystnad är Ordet blivit människa, blivit kött och handling, rörelse och historia. Guds Ord är verksamt – det är verklighet. Korset reser sig mitt i historien, mellan testamentena, i tystnad. Detta är Skriftens innersta språk –

⁴ Hayes

⁵ Weaver

⁶ Beauchamp

”inte tal och inte ljud, röster som inte kan höras, men över hela jorden når de ut, till världens ände når deras ord” (Ps 19: 4-5). Vi är kallade till att på samma vis förkunna i talande tystnad genom att låta orden vi finner i Skriftens obesegrade land bli till förvandlande handling.

Johannes Sandgren

Aktuella artiklar:

Francois Xavier Durrwell : *Skriftens sakrament*

Richard B. Hays: *Gemenskap formad av Skriften*

Louis Bouyer: *Psaltaren*

Paul Beauchamp: *En bok, flera böcker*

Rebecca Harden Weaver : *Inträde i Skriften*

Gail R. O’Day, *Biblisk auktoritet*

Carolyn J. Sharp, *Underkastelse och motstånd som ett heligt hermeneutiskt verk*